LEGI ŞI REGULAMENTE PRIVIND PRODUCŢIA VITICOLĂ ŞI COMERŢUL CU VIN LA THASOS (SEC. AL V-LEA î.e.n.)

ALEXANDRU AVRAM

I. DOCUMENTELE

Trei excepţionale documente epigrafice thasiene cu caracter legislativ şi fiscal din ultimul sfert al veacului al V-lea î.e.n. au pus, de la descoperirea lor, la grea încercare sagacitatea învăţaţilor. Date fiind dimensiunile considerabile ale literaturii acumulate în jurul acestor izvoare, socotim că un istoric detaliat al cercetării ar fi superfluu ; prefer să-i opunem o prezentare selectivă, având drept criteriu achiziţiile incontestabile, pentru a ne menaja spiritul critic în vederea discutării punctelor confuze.

1. **Lege cu privire la comerţul cu vin :** *IG*, XII, Suppl. 347 I. G. Daux, *BCH*, 50, 1926, p. 214—226 ; id., *RA*, 1948, p. 249 ; J. Pouilloux, *RT*, p. 45 şi 130 ; W.H. Pleket, *Historia*, 13, 1963, p. 73, n. 18 ; G. Mantsoufas, *La loi thasienne* Γλεῦκος μηδὲ οἶνον *sur le commerce du vin*, Atena, 1967 (non uidimus) ; D.C. Gofas, *BCH*, 93, 1969, p. 358—360 ; *Guide de Thasos*, Paris, 1968, p. 179—181 ; Fr. Salviat, *Recherches*, p. 147—150.*

Γλεῦκος μηδὲ οἶνον τῶ καρπῶ τῶ ἐπὶ τῆις ἀμπέ[λοις ὠν]-
ῆσθαι πρὸ νεομηνίης Πλυντηριῶνος· ὃς δ' ἂν πα[ραβὰς]
πρίηται, ὀφείλεν στατῆρα παρὰ στατῆρα, τὸ μὲν [ἥμυσυ]
τῆι πόλι, τὸ δ' ἥμυσυ τῶι δικασαμένωι· δίκη δ' ἔστω κα[τά]-
5 περ τῶμ βιαίων· ὃς δ' ἂν ἐμ πίθοις οἶνον πρίηται, τὴν ὠν-
ὴν κυρίην ἔναι, ἂν τὸς πίθος σημήνηται.

Traducere :

„Fie că este vorba de must sau de vin, este interzis să se cumpere recolta aflată încă pe butuci înainte de 1 Plynterion. Contravenientul care va cumpăra va fi bun de plată stater pentru stater, sumă din care jumătate va reveni cetăţii, jumătate celui ce va fi intentat acţiunea. Acţiunea să fie de acelaşi tip ca în cazul violenţelor. Dacă cineva va cumpăra în *pithoi*, vînzarea va fi perfectă dacă *pithos*-ul va fi fost pus sub sigiliu."

* Sînt folosite abrevierile :
RT = J. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos*, 1. *De la fondation de la cité à 196 av. J.-C.*, Atena—Paris, 1954 (Études thasiennes, III).
Recherches = *Recherches sur les amphores grecques*, éd. J.-Y. Empereur/Y. Garlan, Atena—Paris, 1986 (BCH, Suppl. XIII).

2. **Lege cu privire la comerțul cu vin:** *IG*, XII, Suppl. 347 II (vezi *lemma* de la nr. 1).

[. . . . . αἱ δὲ]
θωιαὶ καὶ ἀπενγύαι ἔστων κατὰ ταὐτά· ἂν δὲ μηδὲς ἀπ[εγγυ-]
[ᾶ]ι, οἱ πρὸς τὴν ἤπειρον ἐπιτετραμμένοι δικασάσθων· ὅτ[ε]
δ' ἂν νικήσωσι, τῆς πόλεως ἡ θωιὴ ἔστω πᾶσα· ἂν δὲ οἱ ἐπιτετ-
5 ραμμένοι μὴ δικάσωνται πυθόμενοι, αὐτοὶ τὴν θωιὴν διπ-
λησίην ὀφελόντων· δικασάσθω δὲ ὁ βολόμενος κατὰ ταὐτά,
καὶ τῆς θωιῆς τὸ ἥμυσυ ἰσχέτω, καὶ τὴν δίκην οἱ δημιοργο-
ὶ δόντ ⟨ων⟩ κατὰ τῶν ἐπιτετραμμένων κα ⟨τὰ⟩ ταὐτά· μηδὲ πλοῖον
Θάσιον ξενικὸν οἶνον ἐσαγέτω ἔσω Ἄθ⟨ω⟩ καὶ Παχείης· εἰ δὲ μή,
10 τὰς αὐτὰς θωιὰς ὀφελέτω ἅσπερ παρὰ τὸν οἶνον ὕδωρ παρα-
χέων, καὶ ὁ κυβερνήτης τὴν αὐτὴν θωιὴν ὀφελέτω· αἱ δὲ δίκ-
αι καὶ αἱ ἀπενγύαι ἔστων κατὰ ταὐτά· μηδὲ ἐξ ἀμφορέων μη-
δὲ ἐκ πιθάκνης μηδ' ἐξ ψευδοπίθο κοτυλιζέτω μηδές· ὃς δ' ἂ-
ν πωλῆι, δίκαι καὶ ἀπεγγύαι καὶ θωιαὶ ἔστων κατὰ ταὐτὰ κ-
15 ατάπερ τῶ ὕδατος τῆς παραχύσιος. *vacat*

Traducere:

„. . . amenzile şi contestaţiile să aibă loc în aceleaşi condiţii. Dacă nimeni nu depune contestaţie, magistraţii cvadrimensuali ai continentului să intenteze acţiunea; dacă aceasta va avea cîştig de cauză, amenda să revină în întregime cetăţii. Dacă respectivii magistraţi, în cunoştinţă de cauză, nu vor intenta acţiunea, să plătească o amendă dublă. Oricine va voi, să intenteze o acţiune în aceleaşi condiţii şi va intra în posesia unei jumătăţi din (suma plătită ca) amendă. Demiurgii vor împărţi judecata contra magistraţilor (continentului) în aceleaşi condiţii. Nici o navă thasiană să nu introducă vin de provenienţă străină între (capul) Athos şi (capul) Pacheie; în caz contrar, (armatorul) să plătească aceleaşi amenzi ca pentru amestecarea vinului cu apă, iar pilotul să plătească aceeaşi amendă. Acţiunile şi contestaţiile să aibă loc în aceleaşi condiţii. La vînzarea cu amănuntul să nu se folosească nici amfore, nici *pithaknai*, nici *pseudopithoi*; dacă cineva va vinde (în acest fel), acţiunile, contestaţiile şi amenzile să fie aceleaşi ca pentru amestecarea vinului cu apă."

3. **Regulamentul karpologilor:** *IG*, XII, suppl. 349.
Ch. Picard, *BCH*, 45, 1921, p. 146—150; E. Ziebarth, *Beiträge zur Geschichte des Seeraubs und Seehandels im alten Griechenland*, Hamburg, 1929, Anh. II, Nr. 70; J. Pouilloux, *RT*, p. 122—134; D.C. Gofas, *BCH*, 93, 1969, p. 337—370; Fr. Salviat, *Etudes classiques*, 3, 1971, p. 237—247; id., *Recherches*, p. 152—153.

Inscripţia este compusă din două fragmente editate şi comentate separat pînă la reunirea lor în formă mai jos citată de către Fr. Salviat (1971). Pentru aparatul critic şi comentariul de mai jos nu reţinem decît întregirile indubitabile sau cu un mare coeficient de probabilitate.
R. 14—15: ὁ δὲ ξέ[νος—] Picard, ὁ δὲ ξε[νικὸν οἶνον— — — — Πα]χείης Daux, *BCH*, 50, 1926, p. 226, n. 1; ὁ δὲ ξε[νικὸν οἶνον ἐσάγον ἔσω Ἄθω καὶ Πα]χείης Ziebarth.—R. 16: [Τρ]ιηκοσ [ιο— —] Salviat.

. . . . . Ω . . . . . II . . . . . .
[. . . καρπο]λόγοι μὴ ὁρκώσαντες . . . . . .
. . . . . καὶ τὸ ἥμυσυ τῆς θωιῆς . . . . . .
4 . . . . . .πάντας μῆνας τῆι δευ[τέρηι ? . . . . . .]
[. . . . .σύνο]λον? τῶ γινομένω· οὐδε . . . . . .
. . . . . .μή τίς μοι δοκῆι τὸ τέλο[ς. . . . .]
. . . . . κα στατῆρας ὀφελέτω . . . . . .
8 . . . . . ἀ]ν δ' ἐσβὰς ἐς τὸ πλοῖο[ν . . . . . .]
. . . . ὧν ἐσβῆι· ἂν δὲ οἱ κα[ρπολόγοι . . . . . .]
. . . . . διπλ]ησίας τὰς θωιὰς ὀ[φελόντων· . . . . . .]
. . . . .τὸν Θάσιον πλεο . . . . . .
12 . . . . . .σει τέλος τ-
. . . . . ν της τιμη-
. . . . . · ὁ δὲ ξέ-
[νος? . . . . . Πα]χείης
16 . . . . . ΙΗΚΟΣ . . .
. . . . . ν ἀπάγει τ.
. . . . . .στω· ἂν αὐτ-
. . . . . ων καὶ ἀστὸς κ-
20 [αὶ ξένος? . . . . . .]α πριαμένωι
. . . . . .οτε ὃ ἐπρίατο
. . . . . .ἀπὸ στατῆρος
. . . . . ωσάτω ον ανε
24 . . . . . α καρπολόγων
. . . . . .ρες καὶ δέκα μ-
[. . . . . ἀ]ποδώσει ενδ-
. . . . . .το κ . . . ρον δώσει ὅτι
28 . . . . .ον τὸ [γε]γραμμένον
vacat

II. COMENTARIU

1. Prima lege, păstrată în întregime, nu cuprinde decît două prevederi :

a) interzicerea vînzării recoltei (must sau vin) înainte de 1 Plynterion ;
b) reglementarea tranzacţiilor pentru vînzări *en gros*.

Ce a de a doua prevedere este, în ciuda aparenţelor şi a diversităţii opiniilor acumulate în comentarii [1], mult mai uşor de explicat. Fr. Salviat, întemeiat pe Cato şi pe documentele juridice din Digeste, a demonstrat fără putinţă de tăgadă că ἂν τὸς πίθος σημήνηται este echivalent cu *signare uinum* din prevederile dreptului roman [2]. Pentru a evita litigiile ce se puteau isca dintr-o vînzare „imperfectă" — alterarea unui produs, prin natura lui, perisabil într-un moment din procesul de *emptio-uenditio* —

[1] Toate opiniile sînt trecute critic în revistă de Iu.G. Vinogradov, ΑΝ ΤΟΣ ΠΙΘΟΣ ΣΗΜΗΝΗΤΑΙ. *IG XII, Suppl. 347 I*, în *Recherches* p. 197—200, care adaugă şi propria sa poziţie, respinsă în acelaşi volum de Fr. Salviat.

[2] Fr. Salviat, *Le vin de Thasos. Amphores, vins et sources écrites*, în *Recherches*, p. 149, cu exemple din Digeste.

legiuitorul prevede ca vinul din *pithoi* să fie pus sub sigiliu (σημήνηται)[3]; din acest moment, *periculum* trece în riscul cumpărătorului. Prin această ingenioasă interpretare se încheie un lung capitol din istoricul cercetării, jalonat, din păcate, de multe idei gratuite.

Am adăuga — pentru consideraţiile ce urmează — că această prevedere finală din legea I face pandant perfect cu prevederea finală din legea II. Acolo se reglementează vînzarea cu amănuntul (κοτυλίζειν), interzicîndu-se folosirea vaselor de mare capacitate (vezi II, 2). Cu titlu de ipoteză, am avansa ideea că ultimul articol din legea II a fost introdus ca un complement, ca o dezvoltare a ultimului articol din legea precedentă; mai întîi se vor fi reglementat tranzacţiile *en gros*, apoi cele cu amănuntul. Înrudirea dintre aceste două articole constituie, după părerea noastră, un argument pentru distanţa infimă în timp dintre cele două legi.

Cît despre primul articol al legii I, acesta a fost, cu diferite nuanţe, apreciat ca o expresie a dorinţei legiuitorului de a zăgăzui speculaţiile negustoreşti izvorîte din tranzacţii întemeiate pe estimări incorecte ale recoltei[4]. Se prevede o dată (mai-iunie)?[5] de deschidere a „sezonului tranzacţiilor"; este cert că data calendaristică se referă la momentul în care, agronomic vorbind, era posibil să se estimeze producţia viticolă cu o precizie satisfăcătoare, care să elimine pierderi considerabile pentru vreuna din părţi. Ce e drept, vînzarea în avans a recoltei, este atestată şi pare a fi uneori chiar apreciată pozitiv de agricultori în antichitate[6]. Chiar dacă articolul de lege este lapidar, iar din alte surse nu avem cunoştinţă de nici o doctrină cu privire la împărţirea riscurilor, sensul prevederii rezultă clar din sancţiunea indicată în cazul încălcării ei: cumpărătorul este amendat cu o sumă egală celei la care se ridicase tranzacţia (στατῆρα παρὰ στατῆρα) în vreme ce vînzătorul rămîne nesancţionat. Fr. Salviat a atras atenţia, pe de altă parte, asupra distincţiei dintre ἔμποροι (intermediari, precum *mercatores* ai lui Cato) şi γεωργοί *(agricolae, coloni)*[7]. Este clar că legea thasiană îi proteja pe producătorii care vînd recolta pe butuci *(uinum pendens, De agr.*, 147) în faţa negustorilor, care tranzitează vinul în recipiente *(uinum in doliis, De agr.*, 148). Această prevedere îndreptată împotriva negustorilor se acordă perfect cu restricţii de altă natură, dar de aceeaşi orientare, păstrate de legea II; găsim aici un alt indiciu că aceasta din urmă trebuie privită ca o dezvoltare a legii I, concepută în acelaşi spirit.

[3] Cf. Dig., 18,6 *(De periculo et commodo rei uenditae)*: *si dolium signatum sit ab emptore, Trebatius ait id traditum uideri* (este vorba de juristul C. Trebatius Testa, prietenul lui Cicero; cf. R. A. Bauman, *Lawyers in Roman transitional politics. A study of the Roman jurists in their political setting in the Late Republic and Triumvirate*, München, 1985, p. 123—136). De remarcat că această explicaţie fusese anticipată de P. Roussel (întemeiat pe Cato, *De agr.*, 147 şi 148 — vezi *infra*), care-i sugerase lui G. Daux, *BCH*, 50, 1926, p. 219: „lorsque l'acheteur acquiert le vin en *pithoi*, la vente sera parfaite du moment où il aura cacheté les *pithoi*".

[4] G. Daux, *op. cit.*, p. 217—218; D.C. Gofas, *BCH*, 93, 1969, p. 358—360 şi n. 2 (p. 358). Gofas leagă această prevedere de protejarea karpologilor (vezi *infra*), ale căror interese depindeau de o estimare corectă a recoltei şi, implicit, a impozitului.

[5] O lună de la începutul verii: mai-iunie (după G. Daux, *loc. cit.*, p. 217); iunie-iulie (după *Guide de Thasos*, Paris, 1968, p. 167); iunie (după Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 174 şi n. 31, cu bibliografie despre calendarul thasian; după părerea sa, Plynterion ar fi a opta lună a anului).

[6] D.C. Gofas, *op. cit.*, p. 358—359, cu exemple.

[7] Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 181—182.

2. Din legea II nu s-au păstrat complet decît ultimele două articole : cel referitor la interdicţia introducerii de vin străin în porţiunea cuprinsă între Athos şi Pacheie şi cel referitor la vasele interzise în vînzarea cu amănuntul.

Înaintea acestor articole păstrate figura însă, fără îndoială, o prevedere (sau mai multe) cu privire la *peraia* thasiană. Pe de o parte menţiunea din r. 3 a magistraţilor răspunzători de afacerile posesiunilor continentale ale Thasosului (οἱ πρὸς τὴν ἤπειρον ἐπιτετραμμένοι), pe de altă parte reconstituirea geografică a zonei prevăzute de articolul următor (devenită posibilă prin identificarea certă, datorată lui J. Pouilloux, a Pacheei cu actualul cap Paxi [8] ; vezi fig. 1), trădează sensul legislaţiei : reglementarea comerţului cu vin în zona aflată sub controlul insulei Thasos.

Interdicţia impusă în termeni atît de precişi navelor thasiene de a introduce vin de altă proveniență în zona aflată sub control thasian constituie, după cum s-a remarcat în cîteva rînduri, documentul cel mai preţios între toate sursele greceşti cu privire la protecţionism [9]. Este demn de

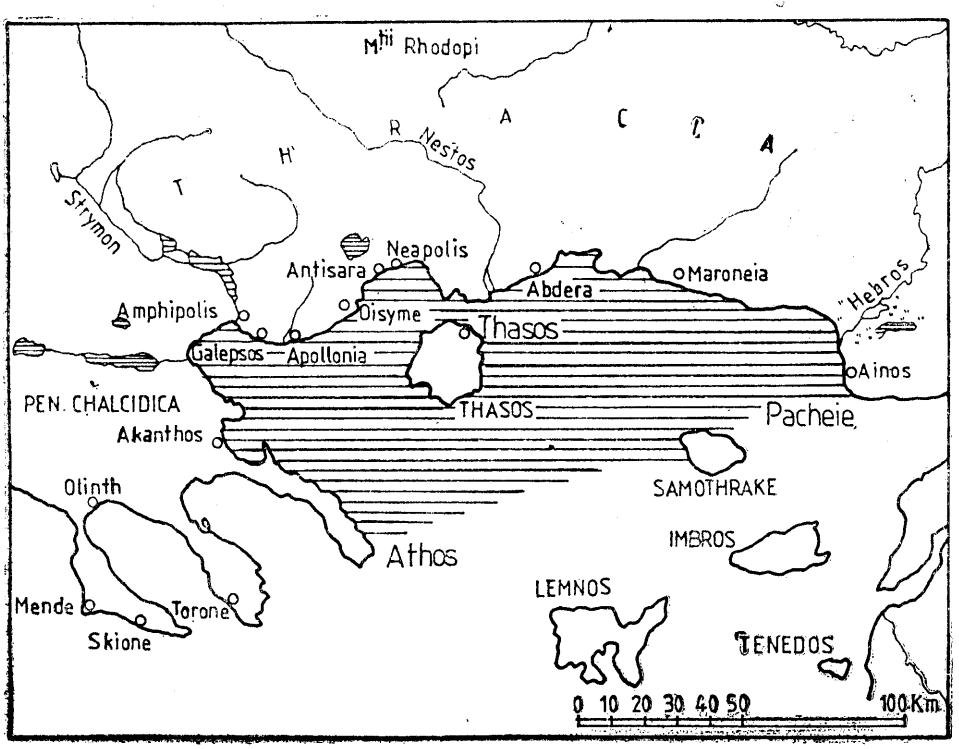

Fig. 1. Zona aflată sub control thasian în lumina legii *IG*, XII, Suppl. 347 II (după Fr. Salviat, *Recherches*, p. 184).

[8] *RT*, p. 128 ; identificarea se întemeiază pe un text bizantin din sec. al XV-lea (Kritoboulos). G. Daux, *op. cit.*, p. 225, identificase toponimul cu actualul cap Παχύς, de lîngă Limenas.

[9] Cf. în ultimă instanţă Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 184—185.

remarcat că zona de influență nu se suprapune cu spațiul maritim al *peraici* thasiene, ci se extinde și asupra zonei de acces maritim a Akanthosului (la SV) și a Maroneei (la NE), ambele binecunoscute producătoare de vinuri. Admitem, împreună cu Fr. Salviat, că navelor thasiene le era interzis să încarce amfore cu vin de Akanthos sau Maroneia, în vreme ce vinul din *peraia* trebuie să fi fost exceptat — probabil printr-unul din articolele pierdute din lege — de la această restricție [10]. Caracterul protecționist al legii crește în amploare dacă admitem că Mende — producător de vinuri și concurent recunoscut al Thasosului în sec. V—IV î.e.n., cu evidente interese în Pont — aflat la sud de capul Athos, nu putea să-și îndrepte vinurile spre Pont prin mijlocirea navelor thasiene.

Pe de altă parte însă, la o lectură atentă a legii, se observă că restricția este totuși moderată : ea se aplică numai navelor thasiene. Cu alte cuvinte, navele de Mende, Akanthos sau Maroneia — sau sub alte pavilioane, dar transportînd ca intermediari produsele vinicole ale acestor centre — au dreptul să intre în apele teritoriale thasiene, evident, contra nelipsitelor taxe. Vedem aici, o dată în plus, o particularitate a politicii orașelor grecești : de fapt, nu se urmărește înlăturarea unei concurențe reale (în acest caz interdicția ar fi privit toate navele), ci sporirea veniturilor cetății prin încasarea impozitelor și a tarifelor de tranzit. Prin această interpretare, caracterul fiscal al legii devine limpede ; abia dacă mai este nevoie să relevăm că în aceeași direcție ne îndrumă și reglementările cu privire la amenzile prevăzute în caz de contravenții, al căror aport la rotunjirea veniturilor cetății nu era nici el de neglijat.

Ultimul articol al legii se referă, așa cum am arătat mai sus, la vînzarea cu amănuntul. Se interzice în acest caz folosirea a trei categorii de vase : amfora, *pithakne* și *pseudopithos*. Dintre acestea, doar amfora este susceptibilă de a reprezenta nu un vas, ci o măsură standard. Există documente din care reiese fără echivoc ca ἀμφορεύς desemnează o măsură [11] și, în același timp, recipientul care conține o asemenea măsură. Din păcate, documentele arheologice au demonstrat și continuă să demonstreze că principalele tipuri de amfore thasiene prezentau diferențe apreciabile de capacitate [12]. Mai mult decît atît, amfore contemporane (cu ștampila aceluiași magistrat) — practic, produse în același an — aveau capacități diferite. Variațiile sînt și mai evidente la vase de mare capacitate, precum πιθάκνη, menționate, din fericire, în cîteva rînduri în stelele atice cvasicontemporane (414 î.e.n.) ale Hermokopizilor [13]. După calculele lui D.A. Amyx în exemplaru-i studiu referitor la vasele din aceste importante inscripții, o *pithakne* cuprindea cel puțin 12 amfore [14], unele dintre ele ajun-

[10] Id., *ibid.*, p. 185.

[11] W.K. Pritchett, *Hesperia*, 25, 1956, 3, p. 187—188, 195—196, 199—203 (pe baza stelelor atice ale Hermokopizilor) ; cf. Fr. Sokolowski, *Lois sacrées de l'Asie Mineure*, Paris, 1955, nr. 41, r. 9 și 10—11 (ἀμφορεύς cu submultiplul ἕκτη οἴνο, sec. al VI-lea î.e.n.).

[12] I.B. Brašinskij, *Metody issledovanija antičnoj torgovli (na primere Severnogo Pričernomor'ja)*, Leningrad, 1984, passim ; cf. Mabel Lang, *BCH*, 76, 1952, p. 18—31 ; H.B. Mattingly, *JHS*, 101, 1981, p. 85—86.

[13] D.A. Amyx, *Hesperia*, 27, 1958, 3, p. 170—171 ; tot acolo și echivalența πιθάκνη (cum apare în documentul nostru) = φιδάκνη (stela II a Hermokopizilor, r. 251—252) ; cf. φιδακνίς = (πιθακνίς), *LSJ*, *s.u.*.

[14] St. II, r. 251—252 : φιδάκναι ἀχών⟨ι⟩δες ΔΔ ἀμφορέων ΗΗΔΔΔΔ („20 *phidaknai*, not pitch-lined, having a (total) capacity of 240 amphoras").

gînd la o capacitate de cca. 25 de amfore, fiind, practic, echivalente cu *pithoi*. Epigrafic [15] şi arheologic [16] sînt atestaţi *pithoi* avînd capacitatea a numai 8—9 amfore, deci sub limita inferioară atestată a — cel puţin etimologic gîndind — mai micului *pithos* (*pithakne*). Această neconcordanţă nu face decît să releve o dată în plus caracterul dezarmant de imprecis al surselor antice referitoare la metrologie. Ca şi *pseudopithoi*, despre care nu dispunem nici măcar de puţinele documente referitoare la *pithaknai*, aceste vase nu pot fi privite decît ca recipiente de mare, dar foarte variabilă capacitate, situate între o amforă şi un *pithos*.

Poate că perplexitatea noastră în privinţa fluctuaţiilor de capacitate ale diferitelor vase uzitate în comerţ ar fi fost împărtăşită de birocraţii thasieni. Vasele interzise de articolul de lege sînt de mare capacitate. Despre *pithoi* nu poate fi vorba, întrucît aceştia sînt netransportabili, sînt bun imobil, vînzarea-cumpărarea lor făcîndu-se împreună cu casa, moşia şi sclavii; epigrafia şi papirologia greacă sînt pline de exemple în acest sens [17]. Avem deci a face cu vasele mari transportabile, cele uzuale în comerţul cu amănuntul. Interzicerea lor în asemenea practici nu poate atunci decît să împiedice litigiile izvorîte din lipsa de precizie a acestor vase [18]. Semnificativ este însă faptul că sancţiunea îl priveşte numai pe vînzător. Dar cine era acesta? Evident, acelaşi negustor care cumpără *en gros* de la agricultor şi distribuie cu amănuntul către consumători. Producătorul nu vinde decît *en gros*. În cazul unei vînzări ilegale art. 1 din legea I îl pedepseşte pe cumpărător, iar în cazul de faţă ultimul articol din legea II îl sancţionează pe vînzător. Numai că actualul vînzător este fostul cumpărător: negustorul; nici o sancţiune nu-i priveşte pe producători şi pe consumatori.

Rezultă, aşadar, pentru moment, că cele două legi foarte înrudite şi desigur, apropiate în timp urmăresc în esenţă două scopuri: sporirea finanţelor cetăţii şi protejarea producătorilor de vin în defavoarea negustorilor.

3. Starea lamentabilă în care ne-a parvenit regulamentul karpologilor thasieni este acum — după studiul amănunţit al lui D.C. Gofas şi reunirea materială a celor două fragmente de către Fr. Salviat — în mai mică măsură menită să descurajeze. Cîteva cuvinte-cheie permit să se degaje caracterul inscripţiei [19]. D.C. Gofas a ajuns la următoarele concluzii principale:

a) karpologii sînt arendaşi ai impozitului public pe recoltă, în special pe produsul viilor thasiene;

[15] Id., *ibid.*, p. 169, n. 8, st. VI, r. 57: [πίθ]οι ἐνν[έα ἀμφορέων]

[16] D.M. Robinson, *Olynthus*, VIII, p. 313: un *pithos* de mică capacitate estimat la 8,5 amfore.

[17] Exemple în stelele Hermokopizilor: X, r.2; VI, r. 57; VI, r. 141 sqq. (acest din urmă loc păstrat fragmentar); cf. D.A. Amyx, *op. laud.*, p. 168. Alte exemple apropiate geografic la Amphipolis (D. Lazaridis, BCH, 85, 1961, p. 426—434, cu bibliografie).

[18] Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 186.

[19] D.C. Gofas, *op. cit.*, p. 361—365, distinge termeni care se referă direct la obiectul impozitului (τέλος; γινόμενον — cf. p. 361, n. 3—4 —, τιμή = „estimarea"; referirile la îmbarcare, vezi *infra*); termeni referitori la exercitarea funcţiei karpologilor (aluzia la jurăminte, ὀρκόω; πάντας μῆνας — lunile de recoltă); termeni referitori la sancţiuni (ἀπάγει, în legătură cu ἀπαγωγή în sens juridic, sancţiunea ce se aplică delatorului ce nu era în stare să-şi susţină acuzaţia).

b) impozitul (τέλος) este perceput în natură;
c) între sarcinile karpologilor intră şi aceea de a veghea ca produsele destinate comerţului şi mai ales comerţului pe mare să fi fost supuse impozitelor legale;
d) organismul judiciar competent pentru rezolvarea litigiilor din sfera activităţii karpologilor este corpul „celor 300". Referitor la această din urmă concluzie, prin întregirea datorată lui Fr. Salviat [20] din r. 16 (ΙΗΚΟΣ), sîntem în posesia probei materiale că [οἱ Τρ]ιηκόσ[ιοι] sînt avuţi în vedere de însuşi regulamentul în discuţie.

În ceea ce ne priveşte, nu sîntem atît de convinşi că avem a face cu arendaşi ai impozitului şi nu cu funcţionari propriu-zişi, şi nici că impozitul era perceput în natură şi nu în bani. Starea de conservare a textului nu îngăduie în această privinţă preciziuni mai adînci. De altfel, pentru problema de ansamblu, aceste aspecte prezintă o semnificaţie minoră.

Important este, în schimb, că din frînturile de rînduri păstrate rezultă fără tăgadă că τέλος este în legătura directă cu καρποί şi nu are nimic a face cu tributul vărsat de Thasos Atenei (φόρος) în cadrul Ligii de la Delos, cum susţinuse J. Pouilloux [21]. Pe de altă parte, atît în întregirea Daux-Ziebarth din r. 14—15, cît şi menţionrea unei nave (τὸ πλοῖον) în r. 8 şi, în acelaşi rînd, precum şi în cel următor, a echipării unei nave (ἐσβάς; ἐσβῆι) fac ca prevederile regulamentului să se înrudească cu cele conţinute de legea II cu privire la regimul de circulaţie a navelor încărcate cu vin în zona maritimă controlată de thasieni.

Textul ar mai putea fi întregit pe alocuri *e.g.*, însă o asemenea metodă ne-ar împinge prea mult în terenul ipoteticului. Pentru discuţia pe care o propunem, este de ajuns să ne însuşim concluziile la care au ajuns G. Daux, E. Ziebarth, J. Pouilloux, D.C. Gofas, Fr. Salviat referitoare la înrudirea dintre acest text şi cele două legi deja amintite. Ideea unui set de documente emise în acelaşi scop la scurtă distanţă în timp unul de altul conţine un respect absolut pentru toate datele ce se desprind din analiza internă a acestor izvoare.

III. CRONOLOGIA RELATIVĂ ŞI ABSOLUTĂ A DOCUMENTELOR

Cronologia relativă se poate stabili uşor. *IG*, XII, Suppl. 347, indică ordinea celor două legi, iar regulamentul karpologilor nu putea să fie — prin conţinut — decît un corolar al legii II [22]. Cît priveşte datarea abso-

[20] Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 153.

[21] *RT*, p. 132; J. Pouilloux, *RÉA*, 60, 1958, p. 214. La rîndu-i, E. Ziebarth, *Beiträge zur Geschichte des Seeraubs und Seehandels im alten Griechenland*, Hamburg, 1929, p. 134, susţinuse că sarcina karpologilor ar fi fost aceea de a percepe taxele vamale; împotriva acestor opinii: D.C. Gofas, *op. cit.*, p. 344—348.

[22] Legătura dintre aceste documente a fost observată — şi exploatată pentru întregirea fragmentelor inscripţiei karpologilor — de toţi comentatorii. J. Pouilloux, *RT*, p. 131, inversează însă ordinea, considerînd legile vinului „comme un réglement secondaire destiné à faciliter la perception des taxes par ces καρπολόγοι". Dar καρπολόγοι nu apar în legile vinului, iar legea II aparţine (vezi *infra*) unui context incompatibil cu suzeranitatea ateniană, de care acelaşi Pouilloux legase inscripţia karpologilor (cf. n. 21); vezi D.C. Gofas, *op. cit.*, p. 347.

luţă, între învăţaţi nu domneşte unanimitatea decît în privinţa datării celor trei documente în ultimul sfert al sec. al V-lea î.e.n. [23].

În ceea ce ne priveşte, reţinem din cele trei inscripţii patru elemente care ar putea concura la rangul de indicii interne de datare.

a) Referirile la *peraia* thasiană indică anul 425/424 î.e.n. ca *terminus post quem* pentru datarea documentelor, întrucît în acest moment tributul vărsat de thasieni Ligii de la Delos este dublat de la 30 la 60 de talanţi, foarte probabil în schimbul obţinerii unei părţi din posesiunile continentale, ce-i fuseseră confiscate Thasosului în 463 î.e.n. [24]. Intervalul însă poate fi restrîns, întrucît, după cum am văzut, protecţionismul vamal exercitat de thasieni presupune o desprindere de Atena. Se ştie că atenienii înlocuiseră pe la 413 î.e.n. tributul (φόρος) cu dreptul atenian de vamă de 5% pe circulaţia mărfurilor în cetăţile din Ligă (Thuc., 7, 28, 4) [25]. Situaţia descrisă de inscripţiile în discuţie — fîşie de coastă controlată de nave thasiene, interdicţii în apele teritoriale, ce presupun o minimă supraveghere — este incompatibilă cu dependenţa Thasosului de Atena. În schimb, graţie lui Thuc., 8, 64, aflăm că prin primăvara anului 411 î.e.n. regimul democratic thasian este înlăturat, iar regimul oligarhic care îi succede reconstruieşte zidurile — dărîmate odinioară de Kimon — şi o flotă de războiu. Existenţa acestei flote se acordă mult mai bine, după părerea noastră, cu tonul relativ agresiv al legii II.

b) Interesul acordat zonei de influenţă thasiană pe continent este în consonanţă şi cu datele ce se desprind din analiza altor monumente legislative thasiene. Ne gîndim în primul rînd la cele două legi săpate pe acelaşi bloc de marmură menite să încurajeze delaţiunile referitoare la comploturi împotriva Thasosului [26]. Prima din cele două legi se referă la eventualele conspiraţii ale unor thasieni, pentru denunţarea cărora delatorul ar fi urmat să fie recompensat cu 1000 de stateri ; cea de a doua priveşte comploturi ale cetăţenilor din colonii contra propriilor cetăţi sau

[23] Primul editor, G. Daux, *op. cit.*, p. 215, datase legile vinului către 425, respectiv 415 î.e.n., fără a da însă argumente. J. Pouilloux *RT*, p. 123, observînd omogenitatea de conţinut şi de caracteristici paleografice a acestui set de documente, datează inscripţiile ca. 420—400 î.e.n. ; despre cele două fragmente ale inscripţiei karpologilor (care nu fuseseră încă reunite) arată că „paraissent même parmi les plus anciennes : on les daterait volontiers de la période 425—415", iar în tabelul de la p. 440—441 (anexa I) plasează regulamentul karpologilor înainte de legea I a vinului, datată, la rîndul ei, de acelaşi savant ca. 425—412 î.e.n. (p. 130 şi n. 2). În ceea ce priveşte datarea absolută a celei de a doua legi a vinului, toţi savanţii care s-au referit la acest document admit un moment de independenţă thasiană (post 411 î.e.n.).

[24] În nici un caz nu se poate admite data de 446/5 î.e.n. (cînd, după *ATL*, tributul thasian creşte de la 3 la 30 de talanţi) pentru returnarea unei părţi din posesiunile continentale, întrucît fostele colonii thasiene Neapolis şi Galepsos apar separat în *ATL*, iar tributul datorat de Galepsos scade exact din acelaşi moment de la 150 la 50 de talanţi (discuţia amănunţită la J. Pouilloux, *RT*, p. 109—114). Că la un moment dat Thasosul îşi reia posesiunile continentale — cel puţin în parte (cf. Hiller von Gaertringen, *RE*, VA, 2, 1934, *s.u. Thasos*, col. 1316)— rezultă însă clar din legea a doua contra mişcărilor subversive (cf. n. 26), în care se menţionează ἐν τῆις ἀποικίησιν (fără specificare exactă), ceea ce „shows that there was no need to name the colonies concerned ; they were well known" (A.J. Graham, *Colony and Mother City in Ancient Greece*[2], Chicago, 1983, p. 84). Este, deci, foarte probabil ca tocmai în anul celei de a doua creşteri a tributului thasienii să-şi fi redobîndit *o parte* din posesiuni. Despre unele colonii (Galepsos, Oisyme) se ştie însă precis că au trecut de partea lui Brasidas în acelaşi an, după ce acesta cucerise Amphipolis (Thuc., 4, 107, 3) ; cf. B. Isaac, *The Greek settlements in Thrace until the Macedonian conquest*, Leiden, 1986, p. 40—44.

[25] Cf. *RT*, p. 133.

[26] *Ibid.*, p. 139—149, nr. 18 ; cf. J. Seibert, *Metropolis und Apoikie. Historische Beiträge zur Geschichte ihrer gegenseitigen Beziehungen*, Würzburg, 1963, p. 218—222.

contra Thasosului (προδιδόντα τὴν πόλιν Θασίων τινὰς ἢ τῶν ἀποίκων) pentru denunțarea cărora delatorul ar fi urmat să primească 200 (sau 400) de stateri [27]. J. Pouilloux a datat cele două legi la scurtă distanță în timp (oct.—nov. 411, respectiv martie 410 î.e.n. pe baza contextului istoric și a propriei reconstrucții a calendarului thasian) [28]. Un document epigrafic descoperit ulterior, care permite precizări mai ample asupra calendarului thasian, a demonstrat însă că cele două legi sînt ceva mai îndepărtate în timp decît crezuse primul editor (411, respectiv 409/8 î.e.n.) [29]. Fapt este că cea de a doua lege lasă să se întrevadă un moment de tensiune între Thasos și unele din posesiunile sale continentale (Neapolis, Galepsos, Oisyme, Stryme etc.) [30]. Mai mult decît atît, dintr-o inscripție ateniană precis datată (a șasea pritanie, deci iarna anului 410/9 î.e.n.) *IG*, I², 108 [31], în care cetățenii din Neapolis sînt cinstiți de atenieni pentru comportarea lor remarcabilă în timpul asediului la care fuseseră supuși de către thasieni și spartani, rezultă că între timp Thasosul se desprinsese de Atena și se aliase cu Sparta, în vreme ce Neapolis preferase să rămînă fidelă Atenei. Vedem astfel în anul 410 î.e.n. metropola luptînd împotriva coloniei sale. Miza era însă vitală pentru thasieni: politica filoateniană a neapoliților compromitea dominația thasiană în *peraia*. Prin urmare, atît conținutul legii II din inscripția editată de J. Pouilloux, cît și episodul războiului dintre Thasos și Neapolis din 410 î.e.n., asupra căruia ne informează inscripția ateniană, sînt reflexe ale aceleiași politici thasiene de exercitare a controlului asupra fîșiei continentale, pusă în evidență de legea II a vinului și de regulamentul karpologilor.

c) Crîmpeiele de date referitoare la instituții thasiene nu sînt mai puțin semnificative. Întregirea lui Fr. Salviat din regulamentul karpologi-

[27] Delatorul primește în principiu 200 de stateri, iar dacă averea celui denunțat depășește această sumă, 400 de stateri (r. 2—3). Față de cei 1000 de stateri prevăzuți în prima lege, atît J. Pouilloux, *RT*, p. 148, cît și Fr. Salviat, *BCH*, 82, 1958, p. 215, au văzut (cu mici diferențe de nuanță, în funcție de cronologia evenimentelor, asupra căreia vom reveni) o sărăcire a finanțelor thasiene, în vreme ce J. Seibert, *op. cit.*, p. 220, se întreabă dacă nu cumva această deosebire „deutet auf eine unterschiedliche Beurteilung möglicher Revolutionen hin".

[28] *RT*, p. 149.

[29] Fr. Salviat, *BCH*, 82, 1958, p. 214—215, deduce un interval de cel puțin 17 luni între cele două legi, ceea ce împinge cea de a doua lege spre 409, „au plus tard" 408 î.e.n.. Vezi și Fr. Chamoux, *RÉG*, 72, 1959, p. 351—358. În *Choix d'inscriptions grecques*, Paris, 1960, J. Pouilloux datează cele două legi în 411—409 î.e.n.

[30] Că este vorba de aceste ἀποικίαι și nu de „les bourgs de la Périée comme Pistyros ou Stryme" (cum susține Fr. Chamoux, *op. cit.*, p. 354—355), nu poate fi pus la îndoială (cf. J. Seibert, *op. cit.*, p. 221, n. 1). De altfel, o datare a legii cel mai devreme în 409 î.e.n. (cf. n. 29) este în perfectă consonanță cu realitatea istorică a conflictului din 410 î.e.n. cu Neapolis. Pentru a zăgăzui în viitor acțiuni de genul celei a neapoliților, thasienii promulgă această a doua lege, care extinde prevederile primei asupra lumii coloniale. Despre o împăcare între Thasos și Neapolis nu poate fi vorba decît după 407 î.e.n. (poate chiar începutul sec. al IV-lea î.e.n.); cf. interpretările lui J. Pouilloux, *RT*, p. 206 sqq., cu privire la *IG*, XII, 8, 264, și la inscripția fragmentară publicată de O. Rubensohn, *AthMitt*, 27, 1902, p. 273—288 (în care savantul francez vede o mediere a Parosului în împăcarea dintre Thasos și Neapolis; cf. A.J. Graham, *op. cit.*, p. 76—78, 87).

[31] Inscripția cuprinde două decrete, dintre care numai primul este datat exact. Cel de al doilea poate fi plasat cel mai devreme în 407 î.e.n. (după cucerirea Thasosului de către Thrasyboulos); cf. M.N. Tod, *A Selection of Greek historical inscriptions*, I², Oxford, 1946, p. 209. Pentru îmbunătățiri de lectură vezi B.D. Meritt, A. Andrewes, *BSA*, 46. 1951, p. 200—209 (=*SEG*, XII, 37).

lor, r. 16, completează dosarul referitor la instituţia „Sfatului celor 300" cu o a patra menţiune. Cînd şi unde apar celelalte trei? Mai întîi în legea vinului de pe la 480 î.e.n. (oricum, anterioară asediului lui Kimon şi înglobării Thasosului în Liga de la Delos) [32] — deci în timpul unei guvernări oligarhice — apoi în prima din cele două legi îndreptate împotriva mişcărilor subversive, precum şi într-o inscripţie referitoare la confiscări (*IG*, XII, 8, 263) de o dată foarte apropiată de precedenta [33]. În ciuda dubiilor lui Fr. Chamoux şi D.C. Gofas [34], caracterul oligarhic al acestui tribunal, bine pus în evidenţă de J. Pouilloux [35], este incontestabil. Nu rămîne decît să constatăm concentrarea ultimelor documente, la care se adaugă acum regulamentul karpologilor, într-un segment de timp post 411 î.e.n., odată cu instaurarea regimului oligarhic.

d) Legea II a vinului mai face şi menţiunea unui grup de δημιοργοί care, după Fr. Salviat [36], „ne doivent pas être identifiés à un collège de magistrats de type ordinaire; il s'agit plutôt du corps des citoyens „actifs", ceux qui ont accès aux magistratures : et le recours à leur action indique la couleur institutionnelle du régime sous lequel fut promulguée la loi II; la démocratie, avant 411, paraît exclue". Aceşti δημιοργοί, atestaţi în unele cetăţi (în lumea megariană, de exemplu) ca magistraţi [37], pot fi echivalaţi cu cea de a opta clasă din corpul cetăţenesc distinsă de Arist., *Pol.*, 1290 b 34—36 : ὄγδοον δε τὸ δημιουργικὸν καὶ τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦν, εἴπερ ἄνευ ἀρχόντων ἀδύναπον εἶναι πόλιν („cea de a opta clasă o constituie slujbaşii publici şi cei care suportă sarcinile de conducere, atîta vreme cît fără conducători o cetate nu poate exista"). Atribuţiile conferite acestui corp de legea thasiană de a judeca faptele unor magistraţi de talia magistraţilor răspunzători de afacerile de pe continent sînt incompatibile cu un regim democratic, ceea ce pledează, din nou, pentru datarea legii după 411 î.e.n.

Rezumînd, se poate spune că singurul *terminus post quem* admisibil pentru datarea legii II a vinului şi a regulamentului karpologilor este primăvara anului 411 î.e.n. (instaurarea regimului oligarhic), poate chiar începutul anului 410 î.e.n., cînd Thasosul se desprinde de Atena. Cît priveşte limita inferioară, o scurtă privire în istoria politică a epocii pare să ofere cheia.

În anul 410 î.e.n., thasienii şi spartanii asediază, după cum am văzut, fără succes, Neapolis, aliata Atenei. Cîndva în decursul aceluiaşi an *peraia* thasiană este din nou sub control atenian, de unde Thrasyboulos ridică tributul (Xen., *Hell.*, 1, 1, 12; 32; Diod., 13, 49, 3), însă după puţin timp asistăm la o ruptură definitivă de Atena (Xen., *Hell.*, 1, 3, 17)[38].

[32] J. Pouilloux, *RT*, p. 37—40, nr. 7(=*SEG*, XVIII, 347); *Guide de Thasos*, Paris, 1968, p. 178—179; Fr. Salviat, în *Recherches*, p. 147.

[33] RT, p. 156 (printre persoanele cărora li s-au confiscat bunurile figurează şi neapoliţi).

[34] Fr. Chamoux, *op. cit.*, p. 357—358; D.C. Gofas, *op. cit.*, p. 365—369.

[35] RT, p. 146 : „le nombre limité de ces personnages rappellerait déjà les habitudes oligarchiques; la correspondance entre le texte de la loi no. 7 [cf. n. 32] et l'acte de confiscation datant de 411 donne à penser qu'à la fin du Ve siècle les oligarques thasiens renouèrent avec les traditions politiques antérieures à l'hégémonie d'Athènes".

[36] Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 149.

[37] Kr. Hanell, *Megarische Studien*, Lund, 1934, p. 138, 145, 154 (Megara şi Chersones, cu documentele epigrafice respective).

[38] Y. Grandjean, Fr. Salviat, *BCH*, 112, 1988, p. 254.

Recucerirea de către atenieni a insulei are loc apoi în 408/7 î.e.n. (Xen., *Hell.*, 1, 4, 9; Diod., 13, 72, 1) [39], o ocupație care durează pînă la sfîrșitul războiului peloponeziac (404 î.e.n.), cînd Thasosul trece sub controlul unei garnizoane spartane. În aceste condiții, un cadru politic extern și intern compatibil cu ceea ce putem reconstitui din conținutul legilor în discuție este oferit de intervalul cuprins între primăvara 411 si toamna 410 î.e.n. sau de anii 409—408/7 î.e.n. Ne este greu să credem că în criza ce a urmat acțiunii lui Thrasyboulos în *peraia* legiuitorii thasieni mai puteau vorbi de controlul coastei continentale [40], mai ales după amara experiență cu Neapolis. Prin urmare, sîntem înclinați să datăm legea II a vinului și corolarul acesteia (regulamentul karpologilor) în primul din intervalele menționate : primăvara 411 — toamna 410 î.e.n.. Teoretic, legea I a vinului ar putea fi anterioară instaurării regimului oligarhic, însă nu cu mult ; fără să dispunem de argumente decisive, propunem totuși ca și aceasta să fie datată după primăvara anului 411 î.e.n. (vezi *infra*). În acest caz, între cele trei monumente legislative, la care se adaugă cel puțin prima lege împotriva mișcărilor subversive și legea referitoare la confiscări de bunuri (*IG*, XII, 8, 263), diferențele în privința datelor de promulgare ar fi doar de ordinul lunilor.

IV. SCOPUL LEGISLAȚIEI

După cum am încercat să arătăm, cele trei monumente legislative în discuție indică sau lasă să se întrevadă sferele de interes cărora ele le erau subordonate :

1) un regim fiscal eficient întemeiat pe
   a) impozite pe producția de vin ;
   b) vămi pe circulația vinului străin în apele teritoriale thasiene și pe exportul de vin thasian prin intermediari ;
   c) amenzi ridicate de la contravenienți,

   precum și un control fiscal suplu întemeiat pe
   a) încredințarea ridicării impozitelor corpului de karpologi ;
   b) ușurarea muncii acestora prin prevederi stricte referitoare la deschiderea sezonului de tranzacții, definirea vînzării perfecte etc. ;
   c) un cadru legislativ precis, cu stabilirea instanțelor de apel, a procedurii și a cuantumului penalităților în caz de contravenție ;

2) protejarea producătorilor de vin în dauna negustorilor prin exonerarea primilor de răspundere penală în caz de contravenție și trecerea întregii responsabilități pe seama intermediarilor ;

3) instaurarea și menținerea unui riguros control al coastei continentale prin instaurarea regimului de ape teritoriale în zona dintre capul Athos și capul Paxi.

[39] RT, p. 138 ; Y. Grandjean, Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 249—276.

[40] Printr-o serie de raționamente, pe care le-am reluat pînă acum, aducînd propriile completări și observații, Fr. Salviat, în *Recherches*, p. 185, datează legea II a vinului „entre 411 et 405 (avec une préférence décisive pour les années 411—410 — la période de crise de 409—407 étant sans doute, en tout état de cause, à écarter").

În ceea ce priveşte regimul fiscal, dincolo de paralelele care, pentru unul sau altul dintre aspectele puse în evidenţă, se pot stabili cu toată lumea greacă, este cert că avem a face după 411 î.e.n. cu o adevărată reorganizare. După ce veniturile cetăţii fuseseră secătuite de înrobitorul tribut anual vărsat în casa Ligii de la Delos, apoi de εἰκοστή (concesionarea vămilor), cetatea resimţea nevoia de a-şi reface finanţele necesare ambiţioaselor proiecte de reconstrucţie a fortificaţiilor şi a flotei, iar una din posibilităţile la îndemînă era tocmai impunerea pe activităţile care, alături de exploatarea minelor, făceau faima insulei : producţia şi exportul de vin. Cu alte cuvinte, asemenea măsuri nu ies din limitele firescului.

Protejarea producătorilor de vin în dauna negustorilor se pretează, în schimb, la o analiză social-politică a fenomenului. În momentul de faţă înclinăm să distingem aici cel puţin trei faţete ale problemei.

În primul rînd, legile par să reflecte atitudinea unei aristocraţii funciare ce-şi vedea ameninţate poziţiile de pătura negustorească. Fără a avea pretenţia de a rescrie istoria thasiană a anilor 411—410 î.e.n., credem că interesele grupării oligarhice instaurate atunci la putere erau net diferite de cele ale regimului democratic anterior, în cadrul căruia negustorii vor fi avut un cuvînt greu de spus.

În al doilea rînd, atitudinea antinegustorească este, în contextul dat, echivalentă cu o atitudine antiateniană. Putere maritimă prin excelenţă, Atena era direct lovită de veleităţile oricăreia din cetăţile membre ale Ligii. De altfel, evoluţia ulterioară a evenimentelor întăreşte impresia că partidul instaurat la putere în 411 î.e.n. nu urmărea, prin măsurile luate, decît să pregătească terenul pentru o ruptură, ce se dorea definitivă, de Atena. Lucrurile apar într-o lumină şi mai clară dacă adăugăm informaţiile cu privire la confiscările de averi. În stelele Hermokopizilor întîlnim un proprietar de terenuri pe insula Thasos, cetăţean atenian (st. VI, r. 53—61, probabil şi 133—138), şi nu unul oarecare, ci pe Adeimantos, fiul lui Leukolophides, apropiat al lui Alkibiades (Andoc., 1, 16) şi viitor strateg atenian [41]. Desigur, că şi alţi atenieni posedau terenuri pe insulă. Imediat după 411 î.e.n. există, după cum am văzut, un document din care rezultă confiscări de bunuri; este aproape cert că printre cei deposedaţi figurau şi atenienii cu care noua conducere intrase în conflict.

În al treilea rînd, protejîndu-i, între alţii, şi pe micii cultivatori de viţă-de-vie de speculaţiile negustoreşti, credem că partidul de la putere urmărea obţinerea unui sprijin al unei importante categorii sociale. Incertitudinea cu privire la şansele de menţinere a noului regim era permanentă : de aici legile împotriva mişcărilor subversive. Pericolul putea să vină, deci, atît din interior, cît, mai ales, din exterior, din partea Atenei, iar Sparta era departe. În aceste condiţii, pentru δημιοργοί ce urmăreau revenirea la vechile rînduieli (revitalizarea Sfatului celor 300 este numai una din expresii), sprijinul largii pături sociale a viticultorilor era de cel mai mare interes.

Cît priveşte controlul exercitat asupra posesiunilor continentale, aşa cum am mai arătat, credem că prevederile legilor lasă să se întrevadă o stare de tensiune, confirmată ulterior de atitudinea neapoliţilor. Cel puţin două explicaţii s-ar putea avansa în această privinţă.

[41] *RT*, p. 114—115; Fr. Salviat, *op. cit.*, p. 152.

Prima ar fi că unele colonii continentale ar fi preferat obedienţa faţă de Atena pretenţiilor thasiene. Neapolis însăşi apare în listele atice de tribut ca o contribuabilă independentă, nu ca o *apoikia* thasiană [42]. Cum în 425/4 î.e.n., Thasosul reprimeşte, în schimbul dublării tributului către Ligă, o parte din posesiunile continentale confiscate în 463 î.e.n., locuitorii din *peraia* vor fi avut timp să facă o comparaţie între regimul delio-atic şi cel thasian. Poate că tributul vărsat Ligii era mai mic [43] decît pierderile provenite din expansiunea vamală a Thasosului, care făcea ca taxele consistente pe care cetăţile din *peraia* le-ar fi obţinut pe vinul de Akanthos sau Maroneia să ia, de fapt, drumul casei thasiene.

O a doua explicaţie posibilă ar fi de ordin politic : este acceptabil să presupunem că după 411 î.e.n. cetăţile de pe continent au primit refugiaţi thasieni nemulţumiţi de cursul evenimentelor [44]. Grăitoare în acest sens par a fi cele două legi pentru prevenirea mişcărilor subversive. Prima vorbeşte numai de comploturi ale thasienilor, în vreme ce a doua îşi extinde prevederile asupra comploturilor locuitorilor din colonii împotriva propriilor cetăţi şi împotriva Thasosului, de unde rezultă, pe de o parte, că interesele thasiene puteau fi lovite şi de aici, pe de altă parte, că în metropolă se dorea ca şi coloniile să aibă aceeaşi constituţie cu cea instaurată în metropolă.

Atît evenimentele politice şi militare, cît şi monumentele legislative ale anilor 411—410 î.e.n. lasă, aşadar, să se creioneze următorul tablou : puterea a fost preluată de un partid aristocratic antiatenian, dispus să revigoreze vechile rînduieli şi instituţii, să-i elimine pe filoatenieni şi să refacă o autarhie patriarhală, întemeiată pe bogăţiile insulei şi ale posesiunilor continentale ; baza economică a acestui partid o constituiau marile domenii viticole, iar în ceea ce priveşte baza politică, chemarea se adresa pe plan extern, de bună seamă, spartanilor, iar pe plan intern păturii ţărănimii viticultoare.

Reţinînd din acest tablou numai ceea ce se referă strict la producţia şi circulaţia vinului de Thasos, observăm o remarcabilă coerenţă. Tocmai aceasta ne face să postulăm existenţa unor regulamente (sau legi) cu acelaşi caracter fiscal, referitoare la singurul aspect al chestiunii neluat în seamă de documentele pe care le-am prezentat : controlul producţiei de ambalaje. Prevederile referitoare la ambalajele interzise în tranzacţii lasă să se înţeleagă că legiuitorii thasieni nu erau dispuşi să omită un asemenea aspect. Pe de altă parte, timbrajul amforelor thasiene, chiar dacă nu poate fi explicat, este de pus tot pe seama unui control birocratic, este o expresie a intervenţiei fiscalităţii [45]. După ultimele cercetări, ştampilele thasiene cu două nume apar pe la 390 î.e.n. [46] ; după părerea noastră, impunerea acestui

[42] *RT*, p. 111 ; J. Seibert, *op. cit.*, p. 224.

[43] În cazul Neapolisului, după *ATL*, tributul era de numai 16 $^2/_3$ talanţi, deci foarte mic, ceea ce explică fidelitatea acestei cetăţi faţă de Atena. Pentru alte aspecte ale hegemoniei ateniene în cadrul Ligii vezi W. Schuller, *Die Herrschaft der Athener im ersten attischen Seebund*, Berlin-New York, 1974.

[44] Despre refugierea cetăţenilor din partida adversă la Atena vezi *IG*, II^2, 6 şi 32, unde sînt menţionaţi 40 de thasieni exilaţi pentru „aticism" (ἐπ'ἀττικισμῷ).

[45] Discuţia la Y. Garlan, *Quelques nouveaux ateliers amphoriques à Thasos*, în *Recherches*, p. 271—273.

[46] Id., *A propos de la chronologie des timbres amphoriques thasiens*, în ΜΝΗΜΗ Δ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ, Salonic, 1990, p. 479—484 ; cf. Virginia Grace, *Hesperia*, 54,1985, p. 18, n. 43.

formular poate fi pusă în relaţie cu revenirea Thasosului sub control atenian în 389/8 î.e.n. Înainte de acest moment se situează însă ştampilele anepigrafice, aşa-zisul „proto-timbrage" [47], precum şi cele două tipuri din gr. A(Τελέα(ς), ἐπὶ Σατύρο), foarte apropiate de tipurile anepigrafice. Fără a putea, în lipsă de documente, să explicăm raţiunea timbrajului, ni se pare tentant să datăm apariţia proto-timbrajului pe la 410 î.e.n., ca expresie, deocamdată inexplicabilă, a unei legi înrudite prin ţelurile ei fiscale cu legile referitoare la producţia şi circulaţia vinurilor thasiene.

Este greu de precizat cît vor fi rămas în vigoare legile care ne-au reţinut atenţia. Într-un domeniu atît de supus schimbării — şi de necunoscut de către noi — cum este fiscalitatea cetăţii greceşti şi mai cu seamă în vîltoarea evenimentelor politice care s-au succedat cu atîta repeziciune, este de la sine înţeles că unele articole ale legilor au avut o viaţă efemeră. Schimbările survenite de-a lungul timpului în timbrajul thasian sînt tot atîtea mărturii ale succesiunii dispoziţiilor fiscale, ceea ce lasă să se înţeleagă că în alte sectoare înrudite situaţia nu era mult deosebită. Pe de altă parte, este cert că prevederile protecţioniste ale legilor în discuţie au devenit repede caduce în epocile de reinstaurare a hegemoniei ateniene, ca să nu mai vorbim de epoca post 340 î.e.n., cînd fosta *peraia* thasiană este ocupată de macedoneni. În schimb, alte articole ale legilor trebuie să fi avut o viaţă mai îndelungată. De altfel, prevederi precum cele referitoare la interdicţia tranzacţiilor înainte de estimarea recoltei de către autorităţile fiscale sau, mai ales, cele referitoare la vînzarea perfectă au, prin caracterul lor, aspiraţii de doctrină. Trecînd prin Cato, Trebatius, apoi prin Digeste şi pînă în zilele noastre, crîmpeie de doctrină juridică greacă filtrate de dreptul roman şi modern îşi păstrează nealterată valoarea.

THASISCHE GESETZE UND VORSCHRIFTEN ÜBER DIE WEINPRODUKTION UND DEN WEINHANDEL (5. Jh. v. Chr.)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Verfasser behandelt die thasischen Weingesetze *IG*, XII, Suppl. 347, I und II, und die Vorschrift der Karpologen (Ch. Picard, *BCH*, 45, 1921, S. 146—150). Indem er größtenteils Fr. Salviat, in : *Recherches*, S. 147—153, 181—187, beipflichtet, hebt der Vf. die Verwandtschaft der drei epigraphischen Denkmäler hervor, was ihn dazu bewegt, die Inschriften in eine recht knappe Zeitspanne anzusetzen. Diesen Zeitpunkt glaubt er, zwischen dem Frühjahr 411 und dem Herbst 410 v. Chr. finden zu können, wobei folgendes angeführt wird : a) die Anweisungen betreffs des thasischen Festlandbesitzes (*peraia*) und der Zone unter thasischer Kontrolle zwischen dem Kap Athos und dem Kap Pacheie (Paxi) könenn nur mit einer nach 411 v. Chr. möglich gewordenen, zeitweiligen Lostrennung der Insel von der athenischen Vormachtstellung in Einklang stehen ; b) die Verwandtschaft des zweiten Weingesetzes mit den 411—409 v. Chr. datierbaren Gesetzen gegen die antithasischen Verschwörungen (*RT*, S. 139—149, Nr. 18) ; c) das Bestehen des „Rats der 300" oligarchischen Charakters ist nur nach dem Putsch vom Frühjahr 411 v.Chr. zu verstehen ; d) die Erwähnung der δημιοργοί, einer Bürgerelite, die sich ebenfalls nach 411 v. Chr. die Hauptämter angeeignet haben soll. Da die Athener nach dem mißlungenen Krieg der Thasier gegen Neapolis (410 v. Chr. ; vgl. *IG*, I², 108) das thasische Festland im Herbst 410 v. Chr. schon wieder besetzen (Xen., *Hell.*, 1, 1, 12 ; 32 ; Diod., 13, 49, 3), kann nach diesem Zeitpunkt kaum von einer Einflußzone der Thasier in dieser Gegend die Rede sein.

[47] Y. Garlan, în *Recherches*, p. 267.

Der Zweck dieser Gesetze und Vorschriften wäre demnach der folgende : die Auferlegung eines strengen fiskalischen Regimes in Bereich des Weinhandels und die Ausübung einer Kontrolle auf das Festland, um die Lostrennung von der athenischen Oberhoheit vorzubereiten, dazu noch die Unterstützung der kleinen Weinbergbesitzer gegen die Spekulationen der Großhändler, um einen beträchtlichen Teil der Gesellschaft auf die Seite der Durchführer des oligarchischen antiathenischen Staatsstreiches zu ziehen. Es ist möglich, daß ein verwandtes Gesetz auch betreffs der Kontrolle der Amphorenproduktion erlassen wurde, zumal die ersten thasischen anepigraphischen Amphorenstempel — die ohne weiteres als Ausdruck der staatlichen fiskalischen Kontrolle zu interpretieren sind — wohl um 410 v. Chr. angesetzt werden dürfen.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1 : Die Zone unter thasischer Kontrolle im Lichte des Gesetzes *IG*, XII, Suppl. 347 II (nach Fr. Salviat, in : *Recherches*, S. 184).